

LBRIS

We know
books

ADRIAN
LESENCIUC

AZIMUT

Meridianul 25

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2025

Cuprins

Precizări despre azimut	7
Hibriditatea Inorogului și noblețea lui himerică	11
Republicile independente ale lui Cantemir și o problemă nerezolvată	17
Ioan Inochentie Micu Klein. Un demers parțial paulinic	23
Poetul bucureștean Anton Pann și modelul său brașovean	46
Pledoarie pentru reconsiderarea morală a lui Slavici	60
Naționalismul lui Eminescu și necesitatea relecturii	66
Macedonski vs Junimea și disputa paradigmelor în literatura actuală	70
Bacovia prin ochii lui Solomon Marcus. Posibilități de modelare matematică a câmpului poetic bacovian	84
Pledoarie pentru o (re)lectură din Adam și Eva	90
Blaga la Echinox	99
Proza fantastică a lui Mircea Eliade, o cale spre cunoaștere. O lectură prin lentile blagiene	111

Testamentul lui Ștefan Baciu	125
Poezia lui Ștefan Augustin Doinaș: o privire autoreferențială	131
Falsul caz de naturalism la tânărul Preda.....	143
Despre atipicitatea celui mai tipic scriitor român: Marin Preda	149
Vocea etică. Ce am învățat de la Monica Lovinescu	160
Dropia lui Ștefan Bănulescu	166
Laus Ptolemei sau despre reinstaurarea epistemică și poetică.....	177
Bunavestire, între instrumentarul realist și proiecția postrealistă	188
Când conștiința lui Mnemosyne contează mai mult decât obiectivitatea lui Clio	198
Renașterea tragediei	210
Poarta ascunsă din pavilionul F	216
La Lilieci: între demitizarea postmodernistă și remitizarea modernistă târzie.....	224
România și liberalismele ei.....	236
Debolismul lui George Bălăiță.....	242
„Tema dată” a Anei Blandiana	253
Patria intervalului în Fontana di Trevi	263
Voyeurism în imaginar	274
Mediatorul cultural Matei Vișniec și provocările ideologiei comuniste	282
Despre invidie și alte asemenea sentimente din viața literară contemporană	293
Înstrăinarea Aglajei Veteranyi.....	299

Precizări despre azimut

Legat indisolubil de direcție – și ca înțeles, și din perspectivă etimologică – termenul „azimut” asociat prezentei lucrări continuă indirect demersul proiectului meu amplu, *Critica de direcție*, fără să se așeze în proximitatea imediată a acestuia. Ar trebui să lămurim, totuși, cele două forme de implicare a „direcției” în această încercare de apropiere (cu instrumentarul criticii și istoriei literare) de scriitorii clasici și de cei cu potențial de clasicizare. Mai întâi etimologic: cuvântul „azimut” provine dintr-un termen împrumutat de spanioli, *acimut*, din araba maurilor, mai precis din *as-sumut* (la singular), unde înseamnă „direcție”. Trecut prin franceza veche în care îi întâlnim forma actuală, cuvântul care a populat limbile europene începând cu secolul al XIV-lea a călătorit împreună cu ruda sa, *zenit*, provenit pe aceeași cale, dar derivat din pluralul arab *as-samt*. Așadar, un termen desemnând „direcție” și „cale” s-a răspândit sub forme asemănătoare fonetic în multiple limbi europene, rămânând de referință în special în terminologia militară. În ceea ce privește semnificația acestui termen, în înțelesul comun el este asociat cu o direcție raportată la axa polară Nord-Sud. De fapt, termenul azimut nu desemnează o direcție, ci un unghi cuprins între planul meridianului

unui loc și planul vertical care trece prin locul în care se face măsurătoarea și printr-un punct de referință. Așadar, azimutul este un unghi între planuri – ceea ce devine greu de explicat pentru filologi – reductibil în înțelesul comun la un unghi în plan orizontal între o direcție de referință (nord sau sud; de obicei nordul, deși în artileria căreia îi aparțin, și în astronomie, azimutul se calculează în raport cu sudul) și o direcție de interes. Unghiul presupune, implicit, două semidrepte cărora li se poate aloca sens și care pot deveni direcții (vectorial privind), ceea ce înseamnă că stabilirea azimutului unei opere literare poate fi asociată cu stabilirea coordonatelor operei ca vector în câmpul literaturii. Din nou am exagerat cu explicațiile tehnice, care ar trebui să simplifice și care, în mod ciudat, se încapățânează să complice înțelegerea în mintea cel mai adesea neexersată matematic a filologului.

Să rezumăm, totuși. Operele literare pot fi privite prin unghiuri diferite datorită poziției spațio-temporale a observatorului. Azimutul este un concept util în a explica unghiul sub care pot fi privite operele literare din ambele perspective. Din punct de vedere spațial, de la Brașov, privesc literatura determinând azimutul în raport cu planul format de meridianul locului, meridianul de 25° longitudine estică. Din punct de vedere temporal, privesc literatura în raport cu planul (meridi)anului '25. Din perspectiva filosofiei germane de la sfârșitul Secolului Luminilor – pe când Brașovul își exprima identitatea în acești termeni – ecuația azimutului era rezolvată prin coordonatele (Volkgeist; Zeitgeist). Primul termen particularizează cultura locală, fără a se contrapune perechii sale din proiecția hegeliană,

Weltgeist, iar cel de-al doilea spiritul vremii, dezvoltat grație marilor animatori de idei: Hegel, Herder, Goethe, Spencer sau Voltaire. În spiritul viziunii deschise a lui Hegel proiectate asupra literaturii, azimutul în raport cu meridianul spațio-temporal 25 presupune apelul la operatorii cartezieni (Weltgeist; Zeitgeist), pentru că în cazul fiecăruia dintre clasicii priviți din unghiul deja definit vocația universală prevalează în raport cu spiritul național, fără a îl exclude. Din această coincidență a planurilor în cazul meridianelor spațial și temporal, văd o literatură dinamică, interesantă și diferită de cea pe care au văzut-o, de-a lungul timpului și din locuri diferite, critici și istorici literari consacrați. Nu e o dorință implicită de a mă raporta diferit la literatură, ci doar dorința de a determina precis (deformația profesională!) azimutul privirii mele, fie ea și literară.

Prezenta lucrare conține texte scrise în ultimii 5 ani, iar motorul acesteia îl constituie invitația de colaborare primită de la criticul și istoricul literar Marius Miheț, care a inițiat în 2022 seria de volume monografice aniversare (la 100 de ani de predare a limbii și culturii române la Universitatea „Comenius” din Brașov). Aruncând privirea asupra câtorva dintre vârfurile literaturii române, dar coborând în istorie până la rădăcinile romanului românesc, am selectat o serie de texte publicate în special la Cluj-Napoca, în *Steaua* (nr. 2/2023; nr.4/2023; nr. 7/2023; nr. 9/2023; 11-12/2023) și *Tribuna* (nr. 431/2020; nr. 435/2020; nr. 444/2021; nr. 479/2022), dar și în *Ateneu* (nr. 6/2021); *Luceafărul de dimineață* (nr. 8/2022; nr.10/2023); *Caiete macedonskiene* (vol. IV, 2022) etc., la care am adăugat altele, inedite, pentru a oferi o imagine asupra unghiului din care

sunt privite în mod particular, în parte, diferite opere ale literaturii române. Unele unghiuri pot fi considerate ireverențioase, dar proiecția operelor pe coordonatele ideologică sau etică determină, de fapt, această privire care nu își propune să demoleze, ci să le așeze corect în contextul producerii lor.

Hibriditatea Inorogului și noblețea lui himerică

Umanistul Dimitrie Cantemir – prințul moldav invitat de Leibniz să se alăture Academiei din Berlin, cel a cărui minte enciclopedică a fost una dintre cele mai strălucite ale Europei, comparată adesea cu cea a lui Voltaire, despre care Voltaire însuși vorbea ca fiind coborâtore din vechii greci – a fost nu doar deschizător de drumuri în varii domenii ale cunoașterii, începând cu ramurile neroditoare ale filosofiei pe tărâm moldav, ci și întemeietorul romanului românesc. În zorii secolului al XVIII-lea, în mod similar și aproape în pan-cronie cu Ioan Inochentie Micu Klein, cu complexul inferiorității generat de cultura minoră căreia îi aparținea, Dimitrie Cantemir își construise o genealogie stranie, imaginându-și legătura de sânge cu misteriosul și sângerosul Tamerlan, ceea ce stârnise probabil râsul în cancelariile occidentale. Să nu uităm că acesta era, de fapt, obiceiul aceluși început de secol în această parte a lumii, în care Inocențiu Micu clama descendența din familia domnitoare a Movileștilor. Dacă ambele personalități majore ale veacului incert clamau linii de sânge dintre cele mai stranii, în ceea ce privește descendența scriiturii este clar că învățatul ardelean cu destin

Paulinic se trage din răsăriteanul Cantemir, cunoscut fiind episodul achiziționării în 1730 de la Viena, adică la șapte ani după ce prințul moldav s-a stins, a ultimei lui lucrări, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Probabil că ceea ce achiziționase tânărul Inochentie Micu, aspirant la cunoaștere, a fost o copie de la Petersburg a cărții marelui învățat moldav. Odată cu această carte Inochentie Micu a acces la ideea că două sunt căile prin care poate să ajungă mai departe în orizontul cețos al secolului al XVIII-lea: prin cunoaștere și prin descendența nobilă¹. Cea de-a doua cale era necesară pentru obținerea titlului de baron care să-i asigure stabilitate pe scaunul episcopal, iar prima a asigurat fundamentarea doleanțelor episcopului privitoare la emanciparea populației românești și, evident, deturnarea sa în amintitul parcurs paulinic. În cazul lui Cantemir lucrurile nu stau altfel, singura diferență fiind aceea că el fusese deschizătorul de drumuri. Invocarea originii nobile era necesară din nevoia de a opune familiei domnitoare a Cantacuzinilor din Muntenia o similară linie pentru justificarea prezenței pe tronul Moldovei a Cantemireștilor, iar dacă demersul său a fost și peste ani luat în răs de Voltaire în celebra scrisoare trimisă în 1739 lui Antioh, fiul enciclopedistului moldav stabilit la Sankt Petersburg, răzbunarea avea să se producă altfel, prin prea des citata și suficient de necunoscuta *Istorie ieroglifică*, primul roman românesc, cel care va sparge tiparele stilistice ale epocii, opunând noua scriitură cronicii istorice tipice. Revenind la romanul scris

1. Sugestia descendenței nobile pare să-i fi asigurat *Hronicul* lui Cantemir, susțin Ioan Chindriș și Niculina Iacob în lucrarea lor din 2015, *O diplomă privilegiată inedită a episcopului Inochentie Micu-Klein* publicată la editura Napoca Star din Cluj-Napoca.

pe malul Bosforului, un roman cu cheie – prințul enciclopedist o numește *scară* –, prima scriere alegorică de la noi, să privim cum prin pagini ficționale – ceea ce nu putea să rezulte din vreun letopiseț ori din vreun document care să ateste descendența nobiliară – se va face cumva dreptate între disputa cuadrupedelor moldave cu înaripatele muntenești, printr-o specie hibridă, a Inorogului, în raport cu o altă specie hibridă, diformă, cea a Struțocămilei, mai precis a Struțocămilei. Dacă Inorogul e Dimitrasco-voda, adică autorul însuși, înnobilit de dorința de dreptate, pârât și surghiunit, constrâns de intrigile Hameleonului, Scarlataki Ruset, celălalt hibrid e Mihai-voda, adică Mihai Racoviță, pus pe tronul Moldovei de Constantin Brâncoveanu, Corbul, adică Basaraba-vodă după decriptarea din *Scara a numerelor și cuvintelor ieroglificești tâlcuitoare*. Pasăre cu blazon (și de pe blazonul Basarabilor), Corbul este portretizat în antiteză a faptelor de la sfatul monarhiilor moldavă și muntenească în care l-a impus pe lipsitul de trăsături Mihai Racoviță, hibridizat prin amestecul de influențe, „cămila nepăsărită și pasirea necămită”, adică cea muntenească din struț, pasăre incapabilă să se ridice, și cea moldavă prin cămilă neautohtonă, în locul mazilitului Constantin-vodă Duca, adică Vidra din *Istorie*. O poveste a hibridității pare să propună prințul moldav, căci și Vidra, ironizată de Bâtlanul Dimaki nu e altceva decât tot o imagine caricaturală a amestecului. Dar și nobilul – în spirit – Inorog nu e decât un hibrid, înnobilit de calitatea de animal himeric, poposit în *Istoria ieroglifică* din Aristotel, fiu al unui alt hibrid, Monocheroleopardalis, adică bătrânul voievod moldav Constantin Cantemir. Să-și fi înțeles Dimitrie

Cantemir hibriditatea, impuritatea în raport cu o linie nobiliară pretinsă, din această desfășurare de ostilități ficționale (și alegorice) propusă prin propria istorie, care se sfârșește cu primirea „aședzimântului păcii”? Să fi înțeles fiul de răzeș sărac din Fălciu, care printr-o întâmplare a sorții a ajuns prinț, domn nerecunoscut și capuchehaie, apoi iarăși domn uns de Poartă, că nu descendența boierească moldavă a cuadrupedelor sale, ori cea boierească din Muntenia, a înaripatelor, asigură și noblețea sufletească? Poate nu întâmplător, finalul istoriei se încheie cu o înfrângere a purismelor, dar și a formelor de alcătuire hibridă în ceea ce mai târziu, în logica lui Derrida, o vom întâlni inclusă în categoria *nici-nici*, inclusiv prin intervenția altor forme ale hibridității, cum ar fi Liliacul (Marco-Pseudobeizade):

Iar toată cuprinderea istorii aceștia aceasta ieste: că Vulturul și Leul de puternici împărați vrând să se slăvească, muștele îi batgiocuriră, Vidra cu neștiința în fericire petrecând, cu sfatul, fără vrème, cine să fie o pricepură și dintr-amândouă monarhiile o izgoniră, pre jiganiile și pasirile viclene Liliacul le batgiocuri, Cămila, coarne cercând, și-au pierdut și urechile, Corbul, în doaa monarhii să stăpânească vrând, supt cea pre an dare maimicului său s-au legat. Și precum toate sfârșitul său au, așe și dreptatea, vrèmea, locul, puterea și biruința sa își află.²

Unor forme ale hibridității care reclamă incompatibilitatea, în logica *nici-nici* alcătuite, cum ar fi Struțocamila, li se opun formele hibridității tolerante și cuprinzătoare, în logica *și-și*, cum ar fi Inorogul, cel căruia i se sărutară copitele și care îi îmbrățișă pe toți în semn de pace. Să îl fi oprit această cugetare asupra lipsei

2. Dimitrie Cantemir. (1988). *Istoria ieroglifică*. Postfață de Elvira Sorohan. Editura Junimea. Colecția Scrieri românești esențiale. p.462.

sângelui nobil să caute rădăcini strălucite în propriul neam? Probabil că nu, căci altfel Voltaire, prietenul lui Antioh Cantemir (fiul), care îl cunoscuse în perioada cât a fost ambasador al Imperiului Țarist la Paris, n-ar fi avut de unde ști despre conexiunea prințului moldav – e adevărat, printr-un banal joc de cuvinte, Cantemir provenind din K(h)an Temir (Timur) ori Tamerlan – cu marele cuceritor din inima Asiei. Voltaire va vorbi despre această origine a numelui Cantemir în istoria inclusă ulterior în tomul XV al Operelor complete tipărite la mai bine de o sută de ani distanță, de data aceasta fără ironie, pe când în scrisoarea adresată lui Antioh, proiectând aceeași convingere a originii grecești a Cantemireștilor, va sublinia legătura verosimilă ca spirit cu Pericle, și nu cea neverosimilă cu sângerosul Tamerlan, dar și schimbarea de paradigmă din Occident, unde, încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, meritul personal începuse să conteze mai mult decât stirpea. Regretata Elvira Sorohan, postfațatoarea și coordonatoarea ediției din 1988 a *Istoriei ieroglifice*, sublinia această descendență ca model din Grecia antică – din care ar fi poposit și hibridul Inorog – în cazul ambelor mari nume ale acelor ani:

Cele două mari spirite ale veacului luminat, Cantemir și Voltaire, se întâlneau în ideea modelului grec activ în cultura lumii. În mai multe locuri din operă, Cantemir cita formula lui Isocrate: „Eu nu numesc elini pe cei ce s-au născut sau se nasc în Grecia, ci pe cei care și-au însușit învățăturile și civilizația elinilor”³.

Ce l-ar fi determinat pe Cantemir să continue să-și caute noblețea descendenței și după încheierea *Istoriei*

3. Postfața Elvirei Sorohan, *op.cit.*, p.594.

ieroglifice? Nu știm, dar un răspuns posibil ar putea fi chiar celebrul capitol XVII, „Despre năravurile moldovenilor” din cartea cerută de Academia din Berlin, *Descriptio Moldaviae*. Dar despre aceste năravuri, paginile puține și speculative despre hibriditatea domnului moldav sunt neîncăpătoare, cum neîncăpătoare sunt, cu siguranță, și studiile care s-au scris despre ceea ce, în forma agravantă a lecturii sună astfel: „De altminteri, moldovenii nu numai că nu sunt iubitori de învățătură, ci chiar le e urâtă aproape la toți”⁴.

4. Dimitrie Cantemir. (1981). *Descrierea Moldovei*. Prefață și tabel cronologic de Leonida Maniu. București: Editura Minerva. Colecția Biblioteca pentru Toți. p.208.

Republicile independente ale lui Cantemir și o problemă nerezolvată

Dimitrie Cantemir e considerat a fi precursor al sociologiei românești. Fin observator al realităților de la începutul secolului al XVIII-lea, prințul moldav nu doar a consemnat (metodic, evident) date despre o societate menținută în cețurile necunoașterii – scrierea cărții îi fusese cerută de Academia din Berlin –, realizând o primă (și consistentă) monografie a unei regiuni, Moldova cu marginile ei fluctuante: „Moldova n-a avut aceleași hotare în toate vremurile, căci întinderea ei este când mai mare, când mai mică, după starea de înălțare sau cădere a țării” (p.8)⁵, ci a și proiectat această cunoaștere ca și cum liniile de forță ale unei viitoare arii epistemice ar fi stat să se închege. Altfel spus, el a spart paradigma consemnării liniare a cronicarilor care își construiseră parcursurile relatărilor pe tipare ale letopisețelor străine și pe adevăruri pendulând în credibilitate, fundamentate pe vechi consemnări de la curțile domnești ori pe „basne băbești”, cum le numea

5. Dimitrie Cantemir. (1981). *Descrierea Moldovei*. Prefață și tabel cronologic de Leonida Maniu. București: Editura Minerva. Colecția Biblioteca pentru Toți. p.208.

inspirat stolnicul Constantin Cantacuzino, dar a depășit și ceea ce ar fi însemnat a fi „metoda geografică”, a scriiturii descriptive bazate pe date reale, statistice în măsura posibilului, cum a fost cea realizată de sasul sibian Georg Reichenstorffer, *Chorografia Moldovei* (sau *Moldaviae quae olim Daciae pars. Chorographia*, publicată la Viena în 1541), nici ea pe deplin autentică⁶. Lucrarea sasului transilvănean este, așadar, departe de a oferi informația culeasă în baza unei metode ale cărei principii și idei teoretice să fie limpede formulate; ele vor fi proiectate prin *Descriptio Moldaviae*, o primă lucrare monografică în înțelesul premergerii în materie de organizare a cunoașterii sociologice în acord cu principiile școlii omonime gustiene. M-aș fi ferit de o asemenea idee, care poate părea hazardată în lipsa unei perspective similare din interiorul școlii monografice, dar mai întâi Traian Herseni cu lucrarea sa din 1940, *Sociologie românească. Încercare istorică*⁷, apoi Henri H. Stahl, cu *Gânditori și curente de istorie socială românească* publicată la zece ani după moartea sa, în 2001⁸, au formulat explicit primatul „monografiei sociale” a lui Cantemir:

6. În prefața volumului I al lucrării apărute sub coordonarea Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei R.S.R., *Călători străini despre țările române*, referindu-se explicit la *Chorografia Transilvaniei*, fără a o exclude pe cea a Moldovei, Maria Holban afirma că „în jurul *Chorografiei* lui Reicherstorffer, o serie de asemenea împrumuturi” merg „până la cel mai evident plagiat” (p.XVIII). Privitor direct la *Chorografia Moldovei*, Maria Holban pune în evidență chiar sursele de „inspirație” ale sasului, Taurinus sau Honter (pp.XLIV-XLV).

7. Traian Herseni. (1940). *Sociologie românească. Încercare istorică*. București: Institutul de Științe Sociale al României.

8. Henri H. Stahl. (2001). *Gânditori și curente de istorie socială românească*. București: Editura Universității din București.

Pentru sociologi însă, Cantemir este deosebit de important prin faptul că e cel dintâi cărturar care își închină o lucrare unei analize multilaterale a propriei lui țări, Moldova, în care prin câteva puncte de vedere noi, începe a avea asemănare cu mai târziile încercări de „monografii sociale”. Merită deci să fie analizat Cantemir și din acest punct de vedere, sociologic încadrându-l în istoria generală a lucrărilor „sociografice” de descriere sistematică a situației unei țări, premergătoare celor de teoretizare sociologică a unor asemenea probleme.

Nu încape îndoială în afirmația că prințul Cantemir, care probabil a lucrat la schița monografiei sale cu multă vreme înainte de a o redacta la Sankt Petersburg – cartea îi va fi publicată la peste jumătate de veac distanță⁹ –, este deschizător de drumuri în etnografia și etnopsihologia românească, dar și că lucrarea sa este una cu adevărat autentică. Monografia lui Cantemir întrunește, așadar, toate premisele necesare unei descrieri obiective a realității istorice a Moldovei de început de secol XVIII, dar tocmai luând în calcul aceste premise, descrierea pe care o face principele moldav sperie întrucâtva continuatorii tradiției a adevărului deformat ideologic. Cât de mare era Moldova? Până unde se întindea și care erau vecinii? „Vecinii Moldovei, spune Cantemir, sunt: spre apus, transilvănenii și valahii, spre miazănoapte leșii, iar spre răsărit și miazăzi turcii” (p.10). Cât de mult limitele nordice și estice ale Moldovei din cartea scrisă la Sankt Petersburg conveneau unor istorici care slujeau adevărului comunist, aliniat Moscovei? Sunt certe constrângerile la care fuseseră supuși cei ce însoțeau opera lui Cantemir în edițiile dinainte de 1989,

9. *Descriptio Moldaviae* a apărut mai întâi în foileton într-un periodic german în 1769-1770, pentru ca în 1771 să fie publicată în volum la Frankfurt.

iar aceste constrângeri nu priveau doar limitele regiunii. Spre exemplu, în ediția din 1981, prefațatorul Leonida Maniu, comparatist hunedorean stabilit la Iași, puncta două dintre aspectele care necesitau alinierea gândirii lui Cantemir la cea oficială a vremii, pe marginea cărora sunt interpretate exact pe dos atât „năravurile” incluse în cunoscutul capitol XVII din partea doua a *Descriptio Moldaviae*, cât și aspectele subliniate în special în capitolele I și II ale părții a treia a lucrării:

Demnă de menționat este și relevarea lipsei de religiozitate a acestora [n.a.: a moldovenilor], în vreme ce observația că „nu sunt iubitori de învățătură” și „nu cunosc meșteșugurile cele frumoase” nu este concludentă, întrucât proverbelor care o ilustrează li se pot opune altele care dovedesc contrariul¹⁰.

Nu însă granițele exterioare ale regiunii românești aducem în discuție aici, ci tocmai cele interioare. Moldova are margini fluctuante și în interiorul ținuturilor românești, înspre Transilvania sau Valahia. Două dintre cele trei republici independente (interpretate în anii de dinainte de 1989 ca „asociații de obști libere țărănești”), neincluse în capitolul IV a primei părți, „Despre ținuturile și târgurile de astăzi din Moldova”, sunt cele aflate la aceste margini interioare, Câmpulung și Vrancea, admitând controlul curții domnești doar în măsura în care acesta este de natură să nu le afecteze limita suportabilă a dajdiei anuale asupra căreia convin. Ba, mai mult, în preajma Lehieci fiind, republica țărănească a Câmpulungului a admis uneori trecerea „sub aripa leșilor”, după formula lui Cantemir. Cele trei republici,

10. Leonida Maniu. (1981). Prefață. În Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. București: Editura Minerva. Colecția Biblioteca pentru Toți.

incluzând Tigheciul, nu sunt excluse din Moldova lui Cantemir, dar ele sunt excepția care confirmă regula, chiar dacă, cel puțin în același caz al Câmpulungului, organizarea socială este diferită, iar spiritul de independență este mult mai pronunțat:

Acest ținut are cam 15 sate, toate cu obiceiurile și judecățile lor deosebite. Uneori primesc și doi vornici trimiși de la domnie; însă de multe ori îi gonesc afară din ținut, la câmpie, când aceștia întărită cugetele locuitorilor și se bizuie pe întăriturile ce le-a dat lor firea (p.202).

Să privim altfel problema acestor granițe interioare, adică să consultăm cu atenție harta care însoțește ediția 1771 (publicată, așadar, cu patru ani înainte de anexarea Bucovinei) a lucrării enciclopedistului moldav, fost domn al țării sale, gândindu-ne la obiectivitatea științifică a lui Cantemir în tratarea inclusiv a marginilor interioare fluctuante. Vom constata că această republică independentă a Câmpulungului, mai precis târgul neinclus în capitolul IV din prima parte a *Descriptio Moldaviae*, nu se găsește în granițele Moldovei¹¹, iar explicația asupra acestei neincluși o dă indirect chiar Cantemir:

11. Anexă la lucrarea din 1771, *Tabula Geographica Moldaviae*, v. p.343 din Demetrii Kantemirs, ehemaligen Fürsten in der Moldau, historisch, geographisch und politische Beschreibung der Moldau, nebst dem Leben des Verfassers und einer Landcharte. Frankfurt und Leipzig, 1771. nu include Câmpulungul (Kympullung), ci doar orașele Rădăuți (Radauz) și Suceava (Suczawa). Există erori evidente ale hărții, cum ar fi aceea că râul Moldova (Moldawa) străbate ținutul la est de Suceava, dar există o anumită constanță în abordarea întregului: teritoriul moldovean cuprinde doar acele regiuni descrise în capitolul IV al primei părți al lucrării lui Cantemir. Similar este și cazul Focșaniului (Foczanii), inclus în Moldova ca parte a regiunii Putna, nu și a republicii independente a Vrancei. *Tabula* lui Cantemir este mult mai complexă și mai clară decât cea a lui Georg Reicherstorffer din 1541.

Și spre apus Moldova este, în zilele noastre, cu mult mai întinsă decât odinioară. Căci înainte de Ștefan cel Mare munții care o înconjurau țineau de Transilvania și țara era mult mai îngustă în partea aceasta (p.9).

Coroborând această perspectivă cu ipotezele de ordin lingvistic, al graiului unic maramureșeano-câmpulungean (funcțional până în secolul al XV-lea), povestea descălecatelor s-ar scrie diferit dacă l-am asculta pe Cantemir în obiectivitatea relatării sale, și nu pe istoriografii de dinainte de 1989, care doreau să demonstreze pe de o parte idealul de unitate care a animat dintotdeauna populațiile românești, iar pe de alta firescul unor limite administrative stabilite în comunism.